

Број
20
пара

БАЛКАНСКИ РАТ

Број
30
џилара

УРЕДНИШТВО:
Краља Милана ул. бр. 2. ТЕРАЗИЈЕ

У СЛИЦИ И РЕЧИ

ВЛАСНИК И УРЕДНИК
ДУШАН МИЛ. ПИЈАЧКИ

Излази сваке недеље. Ванредно по потреби. — Претплата тромесечно два динара.

НАШИ ЈУНАЦИ

Њ. Кр. В. Краљевић Ђорђе
НА БОЈНОМ ПОЉЕ

УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА

КРАЉЕВА ЗАХВАЛНОСТ ПОБЕДОНОСНИМ ВОЈСКАМА

Наредба Врховног Команданта српске војске за 29. јули 1913. год. —

Јунаци!

Јуче је у Букурешту закључен мир. Овим миром одређена је и нова граница између нас и Бугарске. Границом овом, поред задобивених територија у рату са Турском, обухваћен је још знатан део Источне Македоније у којој су ова важнија места: *Крива Паланка, Кратово, Кочане, Штип, Радовиште, Пехчево, Царево Село и Дојран са знатним делом Дојранског Језера.*

Јунаци!

Својом проливеном крвљу, својим јунаштвом, својим пожртвовањем и својим славним победама учинили сте, да је Србија постигла свој заветни аманет: *Осветила тужно Косово и спрала љагу са Сливнице.* Ви сте оправдали све жртве које је народ врло радо понео за овај рат; оправдали сте наде Моје, вашег Врховног Команданта. Ви сте учинили да је Србија постала славном и признатом у целом свету. Творци нових међа Велике Србије — ви сте Моја храбра и победоносна војско.

Јунаци!

Ускоро ће доћи Моја наредба за демобилизацију војске. Али поред радости за ваш повратак домовима, мени се срце моје стеже кад помислим да многе породице неће видети своје миле и драге јунаке, који су своје кости оставили на бојном пољу. Нека је изгинулим и помрлим борцима вечита слава. Они су своју крв и своје животе дали за срећу и величину своје Отаџбине. А ви! Се те се, јунаци, који сте преживели све ратне напоре и сва искушења, вратити својим милим и драгим, да у миру продужите своје послове и да се одмарате на славном увенчаним лаворикама.

Живела Моја храбра и победоносна војска.

ПЕТАР с. р.

Наредбу ову саопштити целокупној војсци.

Министар војни
Почасни ађућант Н. В. Краља,
ГЕНЕРАЛ Мил. Божановић с. р.

Наредба грчког Врховног Команданта трупама сувоземе и поморске војске од 26. јула 1913

Официри, подофицири, редови и мрнари,

Јуче је у Букурешту потписан протокол, којим су одређене нове границе између Грчке и Бугарске.

Наше границе на северу и истоку почињу од средине Преспанског језера и пролазе кроз долину између Битоља и Лерина, затим иду кроз високе планине, јужно од Морихова и северно од Моглена, пролазе јужно од Ђевђелије и онда између Дојрана и железничке станице, кроз Дојранско Језеро, пењу се ка планини Беласници, пролазе поред Куле па кроз кланац Демир Хисара пењу се ка планини Ченгелу, пролазе јужно од Мелника и Неврокопа и остављајући Ксанти иду реком Местом до њеног утока.

Официри, подофицири, редови и мрнари, ви сте творци нове увеличане Грчке. Ваша крв, ваши напори, ваше борбе, ваше оскудице, ваша храброст и ваша истрајност, учинили су те је Грчка постала велика, поштована и славна у целом свету. Моје срце се стеже при помисли да велики број мојих храбрих ратника неће чути моје речи, али њихова крв није узалуд проливена. Нека буде вечан спомен нашим јунацима палим на бојном пољу.

Вама, који сте преживели изјављујем своје дивљење на вашим јуначким делима и горд сам што сам шеф такве војске и такве флоте. Наредио сам да се раздају споменице свима, који су узели учешћа у оба рата. Сигуран сам да је у срцима свакога од вас осећај да сте направили Грчку великом, ваша најбоља награда. Наше дело још није сасвим довршено. Треба да наша отаџбина буде јака, врло јака.

Живела грчка војска! Живела грчка флота!

КОНСТАНТИН.

Краљеви синови — наши ратни другови

— Краљевићи као борци —

Оба сина нашега Краља делили су у оба садашња рата добро и зло са осталим ратницима. Оба су били прави јунаци. Оба прави ратни другови својим војницима. Нема војника који се не поноси и с радом не казује о храбрости и другарству Краљевих Синова. Страни официри нису могли довољно томе да се начуде јер никада нису чули да су се владалачки синови у тој мери излагали ратним опасностима и да се са војницима опходе као са најдражијим друговима својим. Страни новинари нису пропустили ни једну прилику а да у својим извештајима не истакну то примерно пожртвовање Краљевих Синова коме они равна не знају. О наследнику престола Александру зна се већ широм целог света да је Он, и ако положајем командант једне велике армије чије је место за време борбе далеко позади, бавио се

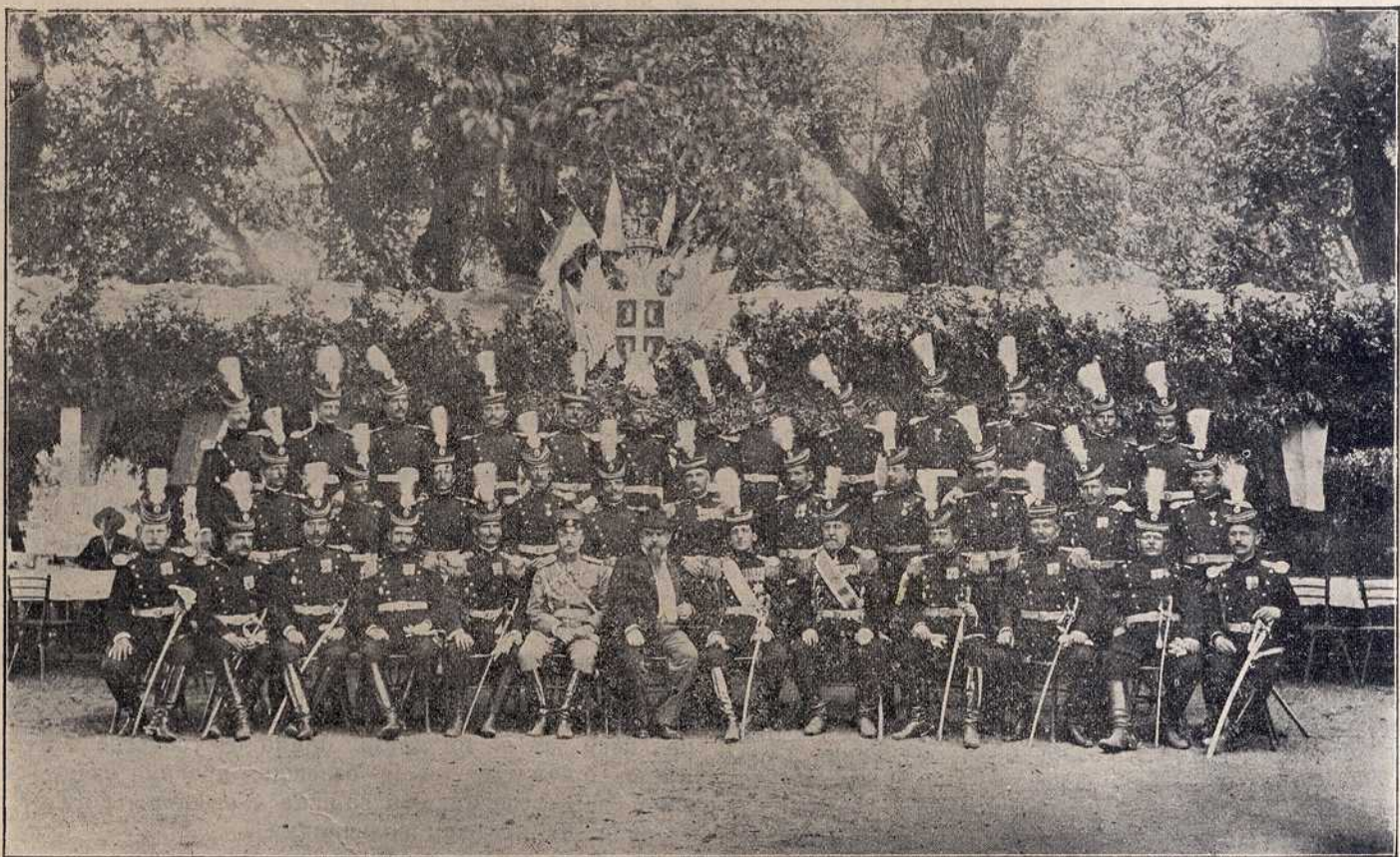
често пута тамо где су четни командири. А о Краљевићу Ђорђу писали су страни листови да је са пуком ишао и с пушком у стрељачки низ.

Србин се мора искрено радовати кад види да су и синови његовога Краља ишли у смрт с народом за народ. А без сумње је успешном исходу ова два рата допринело то јединствено ратничко и другарско држање Краљевих Синова.

Отац их из Краљеве Палате упутио да у ратним напорима и крај логорских ватара предњаче у вршењу најтежих дужности према Отаџбини. Они су Му образ осветлали. Од срца им хвала на томе и од наше стране. Њиховом родитељском дому желимо свако добро.

Стари ратник

ИЗ НАШЕ ВОЈСКЕ

Са славе 16. пешадијског пука Њ. М. Величанства Цара Николе II.

Наша слика представља једну лепу и импозантну групу снимљену претпрошле године 20. јуна на дан прогласа независности Србије 1876., који дан пук Цара Николе слави као своје крсно име. Славу је тада походио престолонаследник Александар са царско-руским послаником уваженим Николајем Хенриковићем Хартвигом и руским аташејем, симпатичним пуковником Артамановим. На средини првог реда седи Престолонаследник десно од њега је Хартвиг, до њега пуковник Артаманов, па потпуковник Никола Јорговановић и т. д. С леве стране Престолонаследника је командант моравске дивизије генерал Илија Гојковић, до њега потпуковник Влада Ристић, који је као командант II. пука умро од колере у Велесу и т. д. Између Престолонаследника и руског посланика у другом реду стоји командант пука, пуковник Јован Викторовић. Сви ови официри одлично су се повели у овоме рату, командант им је одликован Карађорђевог Звездом с мачевима, а застава пука златном медаљом за храброст.

Састанак српских војвода на Приморју

Ђенерал Бојовић и сердар Јанко Вукотић

Наша слика представља састанак команданта српског прекоморског кора Ђенерала Петра Бојовића са начелником штаба црногорске војске бригадиром сердаром Јанком Вукотићем у Бару на обалама слободног српског Јадрана, око њих је неколико српских и црногорских официра из пратње оба Ђенерала

На бојишту, кад нема боја.

— Од Жив. О. Дачића —

На Грленским положајима, 23. јула 1913.

Пети је дан, како немамо борбе. Врховна Команда наредила је, да обуставимо непријатељства: уговорено је петодневно примирје. Нисмо жедни крви. Досадило је и нама и проливати крв, и гледати крв. Али опет нисмо задовољни примирјем. Примирје је у рату мучна ствар, нарочито кад је противник подмукло и вероломан, као што је наш противник. Ми желимо рат или мир; примирје нам није потребно. Али наше није да пресуђујемо о одлукама Врховне Команде. Наше је да слушамо. Врховна Команда је наредила да обуставимо непријатељства, и ми смо обуставили борбу баш у тренутку, кад смо врло успешно надирали према противнику, који са био утврдио на грленским положајима.

Борба је прекинута тачно у подне баш кад се борило највећом жестином. Наши су били већ овладали крајњим грленским висовима и надирали су средњима. Бугари су били добро утврђени рововима и блиндажима. Завољени овако, они су и пушчаном и артиљеријском ватром просто засипали наше редове, који су наступали. Али им све то није много помогло. У рату увек има више успеха онај, који је пре готов да погине. А наши су и официри и војници просто ненадмашни у самопегоревању и жртвовању себе за општу ствар. Њима је тога дана било стављено у задатак да заузму грленске положаје, и они су хитали да изврше одређени им задатак. Ишли су мирно и непрекидно, као да су на маневру, а не под пушком пушчаним и топовским зрна. Мртви су остајали на оним стрмим косама, тешко рањени су се лагано повлачили, или су изношени из строја у позадину. А сви остали су надирали напред.

Кад су у наших засвирале трубе да се прекине паљба, на неколико места наши су били само на тридесет, па и двадесет метара од бугарских ровова.

Ту их је застало примирје, па су ту и сада, прса у прса с противником, који је на тим положајима био утврђен.

Сами Бугари, у оној ватри, нису били ни опазили, да смо се били оволико примакли њиховим положајима. Па кад је одређивана демаркациона линија, њихов делегат је покушао да ту линију помакне даље од њихових положаја, овамо дубље нама. Спорио је да су се наши могли тако близо њима примаћи, знајући како је убиствена ватра сипана од бугарских ровова.

Кад су делегати утврђивали демаркациону линију на другом грленском вису, на нашем левом крилу, бугарски делегат није никако пристајао, да та линија иде готово уза саме бугарске ровове, јер се, по уговору о примирју, она поставља тачно на средини између положаја, на коме су били противница у тренутку, кад је настало примирје. Спорио нам је да смо били тако близо прешли њима. Већ се била изродила и препирка између делегата о томе. Али је бугарског делегата одмах ућуткао један наш наредник, који је командовао водом, који се био тако привукао Бугарима.

Он је тачно показивао место, на коме је он у томе тренутку био, као и места, на коме је био сваки од његових војника.

Бугарин је опет сумњиво вртео главом.

То је нашег наредника увредило, па се с пуно поноса испрси пред нашег делегата и умоли га да може он, и ако чином тако мали, непосредно објаснити бугарском делегату, како су биле распоређене наше и бугарске трупе на томе положају у тренутку, кад је обустављена ватра.

Добив одобрење од свога старешине, он се окрете бугарском делегату и с пуно поноса поче:

— Господине, ја не лажем. Ја сам српски војник, а српски војник говори истину.

И онда узе поново казивати, где је био који од његових војника и шта су у томе тренутку радили Бугари на положају, који је он са својима напао. Па се онда обрати једноме од бугарских официра, који је био заповедник одреду бугарске војске, који је ту био према нама, и поче му казивати, шта је тај официр говорио баш некако онда, кад су наши подилазили бугарском положају. Тај бугарски официр само некако чудно погледа нашега наредника, па пред свима изјави, да наредник има право: он је доиста од прилике у подне звао тога војника и казао му од прилике оне речи, за које наш наредник тврди да их је чуо.

Тако је на томе месту повучена демаркациона линија готово уза сами бугарски ров, и сад наши и бугарски војници стоје на томе делу положаја једни према другима готово прса у прса. Да им је само одобрено, говорити, могли би се до миле воље изнаразговарати.

И ако нема борбе, опет редовно излазимо на предње положаје: прегледамо и оно, што се иначе, за време борбе, не може најбоље да осмотри; идемо и тамо, куда се пре неки дан не би могло прићи од топовске и пушчане ватре; допуњујемо своје белешке; правимо скице; обилазимо своје познанике и војнике и официре, који су ту у бојници, на предњим положајима.

Сад је све мирно. Не грочку пушке, не пролама се ваздух од топовске грмљавине. Оне дубодолине, које су се само неколико дана раније проламале од непрекидне грмљавине, сада су онемеле. Не чује се ништа. Војници у својим рововима ћуте. Ни гаврани да грочку. Нема их. Разбегли су се од онога силнога грочтања пушака и топовске рике, што су пуних двадесет дана од равнога јутра до мрклогга мрака, па често и по целу ноћ, испуњавали онај крај. Повукли су се у позадину, на Јежево Поље, или у околину Штипа, или на Рајчански Рид, јер је и тамо још у обиљу хране за њих, а ту их не узнемирава више топовска грмљавина.

Како се сад овде све изменило! Тамо где смо с мучком излазили под кишом од шрапнела и разорних граната, сада идемо сасвим мирно, ни од кога и ни чим не узнемиравани.

(СВРШИРЕ СЕ)

Грчки јунаци у Србији

— Београд храни кости обивоица Јеладе —

У српској престоници вечни сан почивају два велика сина пријатељског и савезничког нам грчког народа, два знаменита Јелина, два много заслужна радника на обновљењу нове Јеладе, данашње Велике Грчке, то је велики родољуб, песник и јунак *Рига од Фере*, кога су Турци посекали на Калемегдану и по коме је та улица добила његово име, а други је „неустрашими предводителј народа у ратовима за ослобођење Грчке“ *Димитрије Чомис Каратасо*. Гроб Риге од Фере је непознат а кости полковника Кара Тасе одмарају се под тешком мраморном плочом у српској земљи на врло угледном месту старог гробља код цркве Светога Марка.

Над гробом јунака Кара-Тасе налази се врло леп мермерни споменик и испод њега велика мермерна плоча, на којима се још врло јасно чита ово:

Путниче, кад прођеш поред места овог
Гроб овај поздрави, ту јунак почива.
Јунак са бојишта великог и светог
На ком се срећа Јеладе оснива.
Па ако кад одеш и у оне стране
Где но живе Грци, браћа удаћена,
Кажи да јуначке знамо ценит ране
И ова је земља крвљу избављена

Овде лежи полковник и кавалјер
Димитрије Чомис Кара Тасо
Неустрашими предводителј народа
У ратовима за ослобођење Грчке
Родио се у Њагушти у Македонији
1798. а преселио се у вечност
У Београду 20. окт. 1861. год.
По заповести Књаза и Господара Српског
Михаила М. Обреновића III
Подигнут је овај спомен.

Као што се види Србија је увек достојно ценила велике синове Грчке и трудила се да им ода и своје признање.

Један ратни ордонанс официр

— Уз нашу слику —

У овоме броју доносимо слику резервног коњичког официра, капетана Саве Мрцајловића — ратника јер је он ту нашу скромну пажњу у пуној мери заслужио.

У рату с Турцима био је на Куманову затим на Једрену. Одмах на Куманову видело се да је овај официр храбар, да је витез, да је јуначког соја. И у самом стрелачком строју није силазио с коња.

За свој рад и храбро држање одликован је у првом рату чином капетана прве класе, сребрном колајном за храброст и бугарским Александровим орденом V степена са мачевима.

У другом рату имао је част бити изабран и одређен за ратног ордонанс официра Краљевића Ђорђа. Познато је међутим учествовање Краљевићево у борбама а његов верни ордонанс — официр пратио Га је устопце.

Страни официри на бојном пољу

Шпански и талијански војни аташеји у Скопљу

Кретање наших победоносних армија пратили су војни изасланици свих већих европских земаља, који су се најлакше изразили о одличним ратничким својствима дичних наших ратника. Наша данашња слика приказује два страна официра у нашем главном стану. Снимак је учињен пред официрским домом у Скопљу. На слици су маркиз Еспиноза, шпански војни аташе (1), који је пратио српски експедициони кор под Скадар, ђенералштабни мајор граф Папа ди Костиљоле, талијански војни аташе (2) а са њима у друштву је наш артиљериски капетан Милан М. Кр. Ђорђевић, који је био придодит на службу представницима страних војска при њиховом обилажењу наших бојишта.

Тамо . . .

— † Николи Ристићу, поднареднику, питомцу Војне Академије, палом у борби с Бугарима —

Тамо где Вардар сад крваво тече
И плаче над гробом изгинуле браће,
Што падоше храбро бранећ' земљу своју.
Пао си и ти једно лепо вече
Кд Србин, кд херој, у крваву боју...
Тамо твоја мајка вечно поглед слаће,
(Где леже хероји: јунак до јунака)
И твој добри отац, и сестре и друзи:
Нас ће тамо вући љубав силна, јака...
И кад цвеће вене и листају лузи;
Вечно ће се сећат' тебе твоји друзи!..
... Свршиће се скоро ово грозно клање,
И на месту крви изнићиће цвеће
И на месту борбе и поамне смрти
У новоме сјају зеленеће врти, —
Ливаде са цвећем и са сочном травом,
Њиве посејане благородним класјем...
Али тебе више, више бити неће!...
Цвећем само биће окићена рака,
И у хору чућеш ти, над твојом главом
Песму захвалности слободних сељака,
Васкрслога робља из таме и мрака!..

Ваљево, 14. јула 1913. г.

Јов. Ј. Бабић

Краљевић Ђорђе

— На бојном пољу —

У прошлом броју нашега листа донели смо слику Његова Височанства наследника Престола Александра који је у оба ова рата био командант Прве Армије.

Данас доносимо ратну слику витеза Краљевића Ђорђа.

Снимање је извршио један наш пријатељ на положају више Криворечке Паланке између Калининог Камена и Светих Вода.

Поред Краљевића је његов ратни седланик арапске расе а боје беле која се из далека види и противнику пружа мету.

Краљевић Ђорђе ушао је у рат као капетан и главар осамнајестог пука. За много пута документовану велику храброст и за друге ратне заслуге награђен је у првом рату чином мајора и златном колајном за храброст.

У првој рату борио се Краљевић Ђорђе код Друге Армије на Црноме Врху и Страцаву, а потом у Првој Армији под Битољем. За

време примирја прележао је тифус те је Његов добри родитељ и у доба ратног затишја имао поред државних још и родитељских брига и непробдених ноћи.

Други рат провео је Краљевић Ђорђе у љутим и крвавим борбама са седмим пуком првог позива на положајима око Криворечке Паланке, Царевог Врха и Калининог Камена. По казивању самих војника, кад су најодсуднији тренутци били, кад је противничко пушчано и топовско олово сипало као град, Краљевић је долазио у сам стрељачки строј и соколио борце који нису били ни три стотине корака далеко од противника.

У оба рата Краљевић Ђорђе учинио је много и издржао много.

Ми смо о његовим јуначким подвизима већ писали, а Старац Вујадин износи о њему ове сличице с бојног поља:

Краљевић Ђорђе ноћ између 23. и 24. јуна провео је на положају код села Калин Камена а сутра дан, 24. јуна, био је пре подне у стрељачком рову код 8. пука на положају између Царевог Врха и Калининог Камена. Са тога положаја дејствовао је дивизион потпуковника Вучковића, који је био обасут страховитом непријатељском ватром. Краљевић је за све време овог артиљеријског дуела остао на положају.

Тога дана појавиле се непријатељске трупе у једној шуми на подножју Калининог Камена. С наше стране одмах би деташирана друга чета трећег батаљона 9. пука Краља Николе, првог позива са задатком да противника задржи и спречи у даљем продирању. И ако је Бугара било много више наша је чета ипак успела да се укона и да их заустави.

Посматрајући јуначко и очајно држање наших с положаја, Краљевић се наједанпут скиде с коња и одважно се поче спуштати низа страну стрменитог виса, идући право чети, код које се беше развила страховита борба. Њега су у стону пратили његов ордонанс Мрцајловић, резервни капетан и један војник из пука, који је носио мувицију.

Опажени од непријатеља, били су обасипани кишом пешадијске ватре, али никакве молбе и представке не беху у стању да Краљевића одврате од његова кретања унапред. Лакогонски осмех и лако набрано чело одаваху да се у души тога младога човека нешто особито збиваше у томе тренутку.

И док је артиљерија са виса Калининог Камена јуначки помагала и бранила и чету и Краљевића, наша три неустрашима борца здраво стигаше у шуму чети и одмах и сами уђоше у ров и стрељачку борбу.

Војник до кога беше Краљевић заузео положај није могао да верује својим очима кад га је угледао. Застаде за тренутак с пуцањем па, широко отворених уста и очију у почетку га за неколико тренутка само посматраше, а за тим полако подиже руку шајкачи поздрављајући га. Око њих су зрна непријатељских пушака сипала убиствену ватру све више и више, свирајући тужну и самртничку песму.

Краљевић се окрете томе комшији своје и благо смешећи се упита га:

— Ти ме, изгледа ми, познајеш, војничче?

— По з. л. најем. Височанство. Ви сте Краљевић Ђорђе.

Краљевић га тада прекиде:

— Е сад на дело. Не дангубимо, јер ето где непријатељ све више и више надире.

То рекав подиже своју брзометку оку. Пушка јекну а Краљевић се опет задовољно осмехну.

— Као да није лоше, Мрцо, окрете се капетану Мрцајловићу, који му беше с друге стране.

— И мени се чини одговори Мрцајловић, не скидајући очи с нишана пушкиног, па и његова брзометка плану.

Убрзо се у чети дознало да је у стрељачком рову

и Краљевић Ђорђе, и борба сада постаде упорнија и страховитија. Војници, који се беху почели да колебају, одушевише се, брзометке страховитог загрокташе са свију страна плотунима и сваки остаде на својем месту, угледајући се на неустрашимога и јуначкога Краљевића свога, сложено одбијајући надирање неколико пута јачег непријатеља.

У томе положају, с пушком у руци, хладан и присебан, храбрећи јунаке ове храбре чете, Краљевић је остао читав сат према непријатељу, који бе же до на 300 корака пред њим.

Кад се ватра поутишала мало Краљевић се крете положају с кога је сипао био. Но како је стрмен којом се враћао била чиста и без икаква заклона, он је и сада као и кад је чети ишао, опажен био од непријатеља и би поново са свију страна обасут пљуском пушчаних зрна. Само чудом остали су здрави и неповређени и Краљевић и оба његова верна и јуначна пратиоца.

Пут к чети Краљевић је прешао за један сат од прилике, у рову код чете у борби остао је читав сат, а пут у повратку прешао је за нешто више од једнога сата.

На положај вратио се здрав, весео и необично расположен.

— Сад ми је лакше и лакше могу да дишем, рекао је смешкајући се и задовољан кад је на положај Калининог Камена стигао, својој околини, која је све могуће чинила да га одврати од тога корака, тако опасног али у исто време и јединствено херојског.

КРАТОВО: Српска војска полази из Кратова у борбу на Црни Врх.

Чета у којој се Краљевић борио испунила је свој задатак, јер је бројно много јачег противника задржала у његовом продирању, а препад, који су Бугари извршили преко ноћ, одбијен је на целој линији са страховитим њиховим губитцима.

На дан 26 јуна непријатељ беше око 10¹/₂ с. пре подне управио силну шрапнелску ватру на крајње десно наше крило код положаја Калининог Камена, на храброг пешадијског потпуковника Милорада Ристића, команданта VII пука. И тога дана на положају је био у стрељачком рову међу војницима Краљевић Ђорђе и ту је остао за све време док напад није одбијен, а борба је трајала више од 2 сата. Цео простор био је преплављен шрапнелима.

Неустрашимост Краљевића Ђорђа изазива код војника дивљење и његово се име и у војсци и код мештана где се бојеви воде, с одушевљењем и хвалом изговара.

Кратово

— Српска војска полази за Црни Врх —

На Куманову је српска војска задала тежак ударац непријатељу и одагнала га са положаја. Непријатељ се у нереду повукао. Но после ове крваве битке, која је два дана трајала, није се смело стати. Знало се да се непријатељ прибира за нов напад. Ваљало га је онеспособити, потиснути, потући. И после Куманова настаје низ успешних бораба. У низу тих успеха у почетку рата, сем Куманова, ваља споменути и заузеће Криве Паланке и Кратова. Но храбри борци се нису смели дуго задржавати у заузетим местима. Пред њима су се дизали висови Црнога Врха, које је требало по сваку цену, заузети и постати господарем Овчег Поља. Непријатеља треба гонити и не треба му дати да се прибере и зато се победни борци даље крећу; без одмора иду напред. Наша слика представља моменат када се војска српска креће из Кратова да заузме и поседне висове Црнога Врха, који су од великог стратегског значаја, и око којих је и у овоме другоме рату било крвавих али за нашу непобедиму војску успешних борби. О борби наше Друге Армије на Црноме Врху ми смо донели опширан извештај, донели смо и слику положаја, а овде доносимо слику Кратова, родног места српског светитеља Св. Ђорђа Кратовца, који је спаљен у српскоме Средцу.

Мало је места у Старој Србији, и опште на Балкану, које је до наших дана могло очувати свој стари средњовековни карактер и физиономију, као што је случај са Кратовом.

Кратово лежи у једном уском облику, негдашњем вулканском кратеру, који је са свију страна уоквирен еруптивним планинама. Кроз град протичу три реке: Кратовштица, Молицева и Бабакарина река, на којима су десет доста високих једносводних мостова, а уз њих и чувени Радин Мост, подигнут на два високих кулама, као врло леп украс Кратова.

Кратово лежи у скопском санџаку, косовског вилајета, у сливу Криве Реке и Пчиње.

У Србији средњег века Кратово је било знатан град. И доцније, када је изгубило своју слободу, под Турцима, Кратово се доста одржало у трговинском погледу, јер су у његовој околини постојали богати рудници, који су експлоатисани још у доба, када је Србија цветала под Милутином Великим и Душаном Силним.

Осим ових старина Кратово се одликује многим високим каменим кулама, подземним скровиштима, тајним ходницима и збеговима Уске и кривудава, често стрме улице, старије куће, скученост живота и сличне ствари чине, да се Кратово битно разликује од свих градова нашег полуострва.

Као рударско насеље Кратово је постало врло давно. Већ за Римљана било је напредно, али је најлепша његова прошлост везана за доба Немањића и Дејановића. Тада је Кратово било знатно и напредно место са својих златних и сребрних рудника. У њему је била ковница српских новаца. Кратово је тада било богато и чувено, а особито се одликовало раскошним дворовима српске властеле, која је овде имала своје прекрасне летњиковце.

Доласком у ове крајеве и заузећем Кратова Турци су прекинули дотадањи политички живот српских земаља, а тим је пресечена нит и српске културе.

Много доцније у шеснајестом и седамнаестом веку Кратово се опет дигло и постало толико знатно, да се рачунало у ред првих градова у европским вилајетима.

Од најстаријих времена па до скоро овај је град био и културни центар за велики део данашње Јужне Старе Србије. Дуг низ година у Кратову је била столица српских митрополита, који су потпадали под пећску патријаршију.

Кратово је познато по црквеном сликарству. Одавде су потекли многи чувени зоографи, који су много учинили за напредовање црквеног сликарства.

Данас је Кратово затекла српска војска у опадању, а његови становници могу се похвалити само разним старинама, које сведоче о негдашњој великој и славној српској култури.

Слободу, коју је и овом крају на бајонетима својим донела српска војска учиниће да Кратово понова процвета и дигне се до старе славе и величине.

Наши противници

БУГАРСКИ ГЕНЕРАЛ Кутинчев

КОМАНДАНТ АРМИЈЕ КОЈА ЈЕ ВАРВАРСКИ УНИШТИЛА КЊАЖЕВАЦ.

Генерал Кутинчев у рату с Турцима имао је врло лепе успехе, али је на своје успехе и своју част плућу, када су његови војници под његовим надзором вандалски уништили Књажевац и тиме изазвали гнушање целога културног света.

Осветници Кос

Резервни пешадијски поручник
 † Ашер М Леви
 командир чете у II батаљону, II пука II позива
 Подлегао ратним штрапацима у Кочанима

Резервни пешадијски потпоручник
 † Марко Мисирлић
 водник у IV прекобројном пуку
 Славно пао на Грленским висовима

Слика бугарске културе

Железнички мост у Књажевцу који су Бугари
 динамитом разрушили

Пешадијски капелан
 командир чете пу
 Славно пао

ова и Сливнице

Резервни артиљеријски потпоручник

† Адам С. Стефановић

водник 9. батерије брдског артиљеријског пука
Славно пао на Криволаку

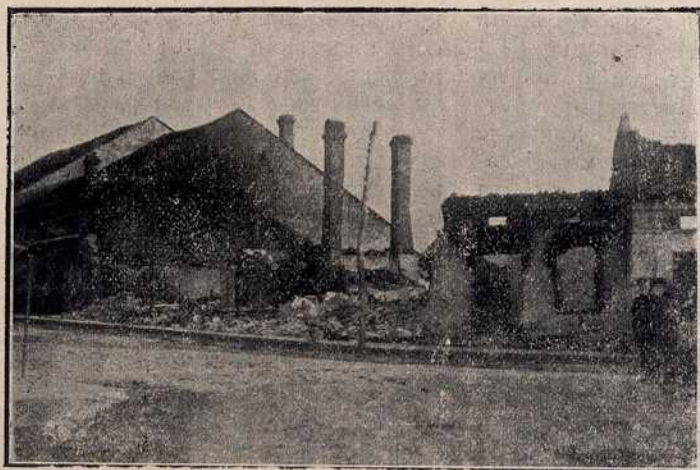

Резервни пешадијски потпоручник

† Душан. Н. Кнежевић

водник треће чете трећег бат. 19 пука првог позива
Славно пао на Дренеку

Слика бугарске хуаности

Једна улица у Нишама коју су Бугари
варварски уништили

класе † Стеван Ђорић
пуку I позива
Славјанарнику

Заузеће Белоградчика

— Операције Тимочке Војске по опкосу једног официра — (2).

Дакле шта? Мора се нападати и заузети та коса, која се разазурила између оба планинска ланца и заузети и она која њу допуњује а навалила се на сами зид од стена.

Људи који су били на Скадру и видели мали и велики Бардањол и оне положаје око Скадра, тврде, да је ово много горе и много љуће

Ми ударисмо на њу. Артиљерија поче и брзо нађе одстојање и под њеном заштитом поче се развијати пешадија. Рекох пешадија колико форме ради, а много би боље било, да сам казао: почеху се развијати у борбени ред наши старци. Јер ни једног не беше млађег од 45 година а од те нумере, терај до преко 60! Гледам ја овај наш наоружани народ како иде, па ми се срце испуњује миливом и радосћу. О, како сам сретан био, како сам постепено растао па чини ми е, све планине око мене надкрилио. Моје

су очи пратиле сваког од њих, а моја су их уста, бар у мислима, редом љубила. Брж поче да се разбуктава и заједно с тим да падају добри старци. Али тако му то иде у овом нашем војничком послу. Без тога неби било ни победе ни славе ни поноса за овај наш челични народ. Илући тако стално напред, крчећи старачким грудима предњи чинише места задњим редовима да се сви слошке ухвате у коштак са непријатељем око првога шанца, који ми тако до тле називасмо. Али ту беше мука. Непријатељска брзометна артиљерија, која се због дејства наше артиљерије беше ућутала, намах оживе, па осу једну картечну ватру, тако страшну, тако паклену и убитачну да је то тешко описати. Један топ бугарски зуда је чинио. Ни наша артиљерија, ни наша пешадија није му могла ништа. Он пуца, па пуца. Навије прапнел на о па дејствује као картеч а метак на метак стиже. Све је чињено да га наша артиљерија ућутка али узалуд! Бију наше топције ал' ништа! Какво је ово чудовиште Бог свети зна, ништа му се не може! Нарешен би нашим јуриш, али оно чудовиште опет. Шта је то, да још само оно живи и да тако страшно бије. Али свачему има краја. Јурнуше наши и заузеше „шанац“. Но то није био „шанац“ већ фор наоружан модерном артиљеријом и поред ње оним чудовиштем које познадосмо кад га узесмо. То беше купола са једним брзометним топом, који се окреће за 360°. Ту падоше још два тона са карама и један сав покрхан.

Оваквих је форова било три са куполама у сваком по једна. Овако се водила борба око сваког а о оним ситницама стрељачким заклонима и редутима нећу ни да вам причам. Њих је било безброј. Цела је коса њима била посејана, да човека страх ухвати. Размере тих опкопа биле су највеће. Било их је и за стојеће и за лежеће пешаке и из њих је сипала ватра као из пакла и све се то отимало и морало отети. И отело се. Последњи је фор пао дубоко у ноћ, а с тим је пала и сруши-

ла се бугарска сила. Бугари су преко ноћи разбегли се и отишли неки Лом Паланци, неки Видину, неки побацили пушке и одело па се пресвукли у сељачко и отишли својим домовима. Међу њима је овладала паника, луда паника и просто се распрунули на све стране.

Резултат наше победе био је огроман. Плена смо задобили врло много: 32 тона, 27 кара 1 митраљез; 3000 пушака; 300 сандука муниције; 50 арт. фишека картеча; 1 селларска и пушкарска радионица. 100 кревета; 1 целокупна војна апотека; 5000 печених хлебова; 4200 цака брашна; 6 хиљада кутија конзерви; 2 вагона соли; 300 цака зоби, 1000 цака пасуља; 3000 цака пексимита; 500 цака пиринца; 10.000 кгр. сира и т. д.

Вратили смо свих 12. наших Дебанжових топова, 11. наших кара још неких 16 њихових топова и још једну — четврту — куполу.

Један новинар је битку на Белоградчику овако о-карактерисао:

„Белоградчик је слава наших старца. Он је права освета Сливнице, освета оних који су од 1885 године морали да понесу, без своје кривице и неоправдано, мрљу да су побеђени. Куманово је показало сву бујицу наше снаге. Бакарно Гумно сву живавост и дурашност наше расе. Битољ сву војничку моћ и извежбаност наших армија. Белоградчик је открио колико много силе и срца има и у оних на које још у очима рата није нико помишљао“.

Он борбу на Белоградчику описује овако:

По правилима ратне вештине нападач мора да буде најмање два и три пута јачи од онога кога напада. Ако је нападнути утврђен, нападачева снага мора бити и шест и десет пута јача. На Белоградчику Бугари су имали шездесет пети и шездесет шести пук првог позива

са брзометкама, имали су и један пук ополченана, укупно преко десет хиљада људи. Ми нисмо имали ни десет хиљада а борци су нам били из трећег позива и последње одбране са берданкама и кокинкама, чији сваки метак даје мету непријатељу. Па ипак смо победили!

Два дана и две ноћи борили су се јуначки наши старци. Редут по редут, коса по коса падала је у њихове руке. Кад су се трећег дана изјутра припремили за одлучан јуриш, над Белоградчиком су се појавиле беле заставе. Бугарске трупе побегле су преко ноћи и грађани су јављали, да предају варош. Побегли су и војници и официри остављајући све, апсолутно све, бацајући уз пут чак и најлакше оружје. Нису били побегли само мали одреди којима се преко ноћи није могло јавити, да беже.

Наши старци нападали су изванредно, план за напад и распоред наших трупа био је извршен. Он је дело команданта Тимочке Војске пуковника Арачића и његовог одличног начелника штаба потпуковника Ђоке Ђорђевића, који се и као извршилац тога плана сјајно понео и оправдао опште веровање да српска војска у симпатичноме Гроју има једног од најбољих својих официра.

Бугари су били у позицијама које су могле дуго да одолевају, па чак и да одбију и пет пута јачи напад.

НАШИ НА КОСОВУ

Победоносна српска коњица на Ђурђевском уранку у Митровци на Косову.

Зато је тешко схватити и објаснити панику која је захватила бугарске пукове, дајући нам Белоградчик и плен чија вредност износи на десетине милиона. Четири машинска топа довучена су у очи самога рата и то нови потпуно нови, још са завојима у којима су експедовани. Да су ти топови збила стигли у последњем тренутку, сведочи и то, што је крај једнога од њих нађен убијен и монтер Шваба, у својој радничкој блузи и са лулом која му је испала из уста у тренутку кад га је нашло зрно. Значи, Бугари нису били још стигли, да се привикну сами руковању са тим топовима.

Десетак дана већ по стотине кола дневно превлаче ратни плен из Белоградчика у Србију и још не могу да га превуку. Налазе се једнако нова слагалишта.

Наши старци осетили су своју снагу и они данас изгледају преображени и подмлађени. Смешкајући се показују вам своје руке опалене врелим цевима од берданке и корачају гордо кроз белоградчанске улице, крај кола са пленом, крај доономадашњих бугарских касарни и кроз оживеле улице. Они не кажу, не хвале се: „То смо ми учинили“, али њихове очи казују сву њихову радост и сву њихову поноситост...

После заузећа Белоградчика ова се војска кренула под Видин, кога је силно притиснула, али ћемо о томе засебно писати. Видин би пао за неколико сати, да није наишло примирје. Да не беше примирја оне ноћи Срби би зановили у Видину, који је већ био готв на предају притешњен са свих страна од јуначких Срба.

Око Видина Бугари су имали десет купола и каза матиране форове, до којих су Срби допрли и Бугаре стегли за гушу.

Прокламација румунској војсци

Поводом окупације линије Туртукај-Балчик, упутио је румунски престолонаследник Фердинанд трупама које су прешле у Бугарску ову прокламацију:

„Румунска војска прешла је преко бугарске границе, нагнана силом околности, а не руковођена непријатељством према бугарском народу. Наш је циљ да учинимо крај једном стању, које није опасно само по све земље што су у суседству са Бугарском, него и тешко притискује бугарско становништво. Ако бисмо били приморани, да ради постизања тога циља, употребимо оружје, мирно становништво не треба због тога ни мало да се узнемирава, јер је румунски војник толико исто дисциплинован колико и храбар те ће пријатељски предустрети становништво свакога града и села, за чије је ослобођење од турског јарма великодушно пролио своју крв 1877 године, борећи се раме уз раме са храбром руском војском. С тога нека свако спокојно врши свој посао са уверењем, да му са стране румунског војника неће бити учињена никаква неправда“

Борба на Вражјој Глави

— Јунаштво једног нашег батаљона —

Један наш батаљон добио је задатак да ноћним нападом претера Бугаре, који су се били утврдили на Вражјој Глави. Користећи се мраком наше чете приближе се бугарским положајима и у 2 часа после поноћи отпочне напад.

Ишло се напред без застанака и размишљања. Бајонет је чинио своје, и поље убрзо беше покривено лешевима. Отвори се борба страшна и крвава. На све стране се гушало и боло ножевима. Бугарски ровови били су претрпани лешевима.

Изненађени општим нападом и јуначким налетом наше пешадије Бугари се почеше повлачати у највећем

нереду на целом фронту. Наша пешадијска ватра немилостиво је косила дрске нападаче и вероломнике.

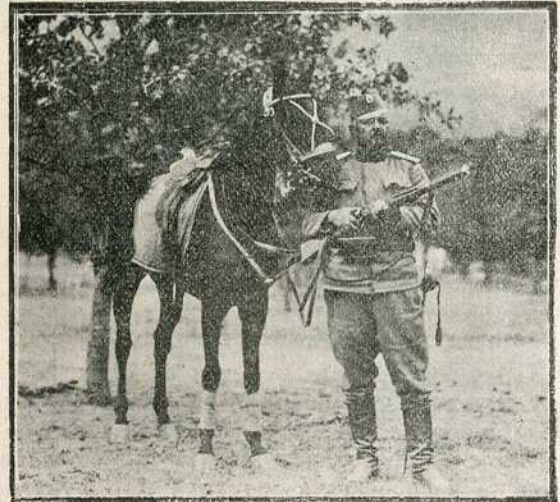
На Ђурђевој Глави Бугари добише појачање. Дође им у помоћ један одред пешадије са митраљеским одељењем, Бугари предузеше контра напад али им ништа не може. Наши су се борили на положајима херојски и ако им Бугари загрозише и на једном и на другом крилу обиласком.

Наши су официри показали чуда од јунаштва. Борба је била тако очајна да је дошло до гушања. Официри су наши сабљама и револверима нападали на непријатеља.

Ми смо имали доста жртава али су Бугари имали три пута више. Наш батаљон је свој задатак завршио, бајонетом је отерао непријатеља са утврђеног положаја.

II.

Наши јунаци

РЕЗЕРВНИ КОЊИЧКИ КАПЕТАН I. КЛАСЕ

Сава Мрцајловић

АПТЕКАР ИЗ БЕОГРАДА

Какав је српски војник

— Јунаштво трећег позива —

Било је то другог дана борбе на Белоградчику. Командир једне наше батерије ућутао је бугарске топове и дигао се до једне узвишице, да гледа наше старце који су се већ били привукли под бугарске положаје

Одједном опази како трче осамдесет, можда и стотину њих. Јуришали су на редут № 5. Бугари су их дочекивали плотунима. Они су се повукли, али после десет минута јуришали су опет, само сада још више њих. Дошли су готово до самог редута, али су их Бугари опет вратили. И трећи пут су јуришали, ускочили су у редут и настало је једно страховито комешање. Били су већ прса у прса, заборавили на пушке и гушали се рукама. Видео сам како их Бугари избацују ударцима кундака из редута и како се старци опет повлаче. После пола часа јуришили су и четврти пут на тај редут, ускочили су у њега и отерали Бугаре.

Суградан сахрањено је под редутом № 5 осамнаест наших старца, који су ту изгинули освајајући редут. Крстаче су им направили од дашчица са муницијских сандука. На свакој крстачи је име и презиме, чета и пук онога који под њом лежи.

Ја таке јунаке нисам видео у целом рату! вели овај артиљериски официр, који је посматрао херојско држање нашег трећег позива, који се на тимочком војишту показао као одлична оперативна војска.

Осветници Сливнице

РЕЗЕРВНИ ПЕШАДИЈСКИ ПОТПОРУЧНИК

† Милија И. Аврамовић

ВОДНИК ДРУГЕ ЧЕТЕ, ЧЕТВРТОГ БАТАЉОНА, 7. ПУКА ДРУГОГ ПОЗИВА

СЛАВНО ПАО НА РЕТКИМ БУКВАМА 27. ЈУНА.

Потпоручник Милија је један од оних, који је дочекао црну незахвалност небраће да погине од руке оних, за чије је добро он месецима свој живот излагао погибљи под Једреном. У турски рат Милија је пошао као наредник и био је распоређен за водника у 7. пуку другог позива. После Кумановске битке он је са својим пуком отишао под Једрене и остао тамо све док овај тврди град није пао под снажним ударцима српске војске.

За показано јунаштво и присебност на Једрену награђен је официрским чином.

У борби с Бугарима учествовао је 23. јуна на караули Жеравини, 24. на брду Голешу, 25. и 26. на Чупином Брду и 27. јуна на Ретким Буквама. Ту је тога дана у вече, када је јуришао на челу чете, славно пао, да му име вечито живи. Крај њега је погинуо и наредник му Буквић, а око њих је нађено 800 бугарских лешева. Ту је била права касапница, а наши су се славно показали. Потпоручник Милија борио се снагом лава и својом храброшћу задивио је и старешине и војнике, борио се док душе у њему беше. На њему су биле четири ране: прва у прса, друга у бутину, трећа у десно уво и четврта од шрапнела, који га је ударио у потиљак главе. Та му је рана донела смрт, а све дотле и ако са три ране он се није повукао но је неустрашимо водио свој вод напред, онамо где се најљуће клало.

Светлу успомену и дично име јунака оставио је својим нејаким синовима Илији и Браниславу, који ће умети достојно да освете свога бабајка. Осем синова оставио је и две ћерчице, супругу и стара оца, коме је био одмена.

ПЕШАДИЈСКИ КАПЕТАН ПРВЕ КЛАСЕ

† Стеван Ђорџић

КОМАНДИР ЧЕТЕ У 17. ПЕШАДИЈСКОМ ПУКУ

СЛАВНО ПАО 9. ЈУЛА КОД ПОБИЈЕНА КАМЕНА

У борби код Великог Говедарника изгубили смо велики број официра, који су успех српске војске 9. јула вољно платили својим животима. Међу осталим јунацима тога дана светли име капетана Ђорџића, чијом се смрћу угасио живот једног младог и красног човека, који је душом и срцем био војник и који је знао само за дужност.

Он је суделовао у свима борбама од предаска преко границе па до смрти своје. Тешко рањен на Бакарном Гумну, где је храбро предводио своје војнике, Стева је преболо рану и пре но што му је истекло време боловања и поштеде вратио се у Србији, кад је чуо да његов пук иде на Скадар. О држању XVII пука и храбрости Стевиној у борбама од 17., 18 и јула и даље и о значају тога држања за победу, говориће се још дуго у томе пуку и у целој војсци. Стева се није заклањао а трудио се — излажући себе — да поучи, закљони и сачува сваког свога војника, зато је љубав и послушност војника према њиховом капетану Стеви била неописано велика, а његовој храбрости одуживали су се они својом. Такав је био увек па је такав био и у борби која се свршила српском победом али и Стевином смрћу. Погинуо је славно у исти дан са својим најбољим другом капетаном Миком Н. Бодијем и другим официрима његовог пука.

Ко гол је познавао красног младића и дивног официра, Стеву, по оцу Босанца, који је дао свој живот за славу Отаџбине, тај га неће никад заборавити, а само радост због српских победа, којима је и Стева толико допринео и признање свију, који су га знали, биће малена утеха за тешку тугу његове старе мајке, породице родбине и пријатеља.

Поручник Ашер М. Леви

КОМАНДИР ЧЕТЕ У II ПУКУ II ПОЗИВА

Колера нам је нанела осетан удар, њој је подлегао велики број војника и приличан број официра. Један од оних кога је олово непријатеља у многим борбама поштедило, а чије се изнурено тело, услед дугих ратних напора, није могло отети од несрећне заразе, јесте и одлични резервни поручник Ашер М. Леви. књиговођа београдске банке „Меркур“. Ашер је као командир чете у Пилетићевом другом батаљону Васићевог другог пешадијског пука другога позива учествовао у свима борбама од Мердара до Битоља а у другоме рату до Кочана. Био је присебан, хладан и куражан старешина, кога су његови војници необично волели са благе нарави и племените душе. Одликовао се и приликом разоружања Арнаута. Наредник Грубач, о коме смо писали у напису „Сви за једно“, био је његов водник. У борби на Злетовској Реци поручник Ашер са својом четом заробио је један бугарски вод. У Кочанима се заразио колером и тамо је погребен 14. јула. Ашер је био интеллигантан млад човек и веома способан банкарски чиновник. Припадао је колу младих Јевреја, који су васпитани потпуно у српскоме духу и корисно је послужио српској ствари.

РЕЗЕРВНИ АРТИЈЕРИСКИ ПОТПОРУЧНИК

† Адам С. Стефановић

СЛАВНО ПАО НА КРИВОЛАКУ

У крвавој борби између Штипа и Криволака тешко је 21. јуна контузован од гранате резервни артиљериски потпоручник Адам Стефановић, школовани економ из Тубића, срез црногорски, округ ужички. Тешко повређен пренет је 23. јуна у Скопље где је 26. јуна подлегао тешким ранама, испустио своју племениту душу и погребен на скопљанском гробљу.

Потпоручник Адам био је тип нашег горштака јунака, који је презирао смрт и свакад јој смело у очи гледао, готов у свакоме тренутку, да свој живот жртвује за идеале свога народа. Као водник осме батерије брдског артиљериског пука он је починио чуда од јунаштва и у турском и у овом другоме рату са Бугарском. За заслуге у првоме рату одликован је златном медаљом и то му је признање давало још више подстрека у овоме другоме рату у коме је био ерећан да своју батерију спасе из врло критичне ситуације и сачува је од тога да је Бугари заплене.

На Криволаку Адам се држао јуначки и јуначки је и погинуо вршећи своју дужност по најбољем своме знању и умењу.

Потпоручник Адам рођен је у јуну 1887. године. Свршио је Ратарску Школу у Краљевоу 1906. са одличним успехом. Дете из добре домаћинске куће он није, као многи му другови, похитао да тражи ухљебија у служби но се вратио своме дому, да својим богатим искуством и знањем корисно послужи и себи, своме дому и целој својој околини, у којој је имање Адамово било пример за углед. Он је био стожер око кога су се купили сви напредни млади елементи, које је он радо сакуљао око себе упућујући их у рационалном обрађивању њихова имања.

Не само речју но и пером он се трудио да своје знање прошири и на друге. Сведок су за то многи његови поучни чланци и расправе, који су угледали света у „Тежаку“ и популарној ужичкој „Окружној Самоуправи“.

Заједно са Адамом у овим ратовима учествовала су и два му рођена брата, осем многобројних сродника. Старији му брат *Исаило* као резервни пешадијски потпоручник и водник у 4. чети, 3. батаљону 7. пука другог позива, учествовао је на Куманову и у опсади Једрена, а у борби с Бугарима тешко је рањен у обе ноге 26. јуна на Чушином Брду. Млађи му брат *Момир* као инжењерски поднаредник шеф је војне телеграфске станице у Прешеву.

Адам се достојно одужио Отаџбини и највећом жртвом показао како му је Српство милије и од живота.

Слава славно палом!

РЕЗЕРВНИ ПЕШАДИЈСКИ ПОРУЧНИК

† Душан Н. Кнежевић

ВОДНИК ТРЕЋЕ ЧЕТЕ ТРЕЋЕГ БАТАЉОНА 19. ПУКА ПРВОГ ПОЗИВА СЛАВНО ПАО НА ДРЕНЕКУ

У четвородневној непрекидној крвавој борби, коју је наша војска водила с Бугарима на Злетовској Реци пао је смртно погођен 20. јуна поручник Кнежевић, који је рани подлегао 22. јуна на бојноме пољу.

Пок. Кнежевић је родом из Краљева из чувене трговачке куће Кнежевића, а и сам је био трговац и економ и то један од најобразованијих трговаца у Србији. Он је свршио чувену пољопривредну Академију у Табору, у Чешкој, годину дана је био на пракцици на великом пољском добру кнеза Шверценберга код Прага, а по том се вратио на велико имање свога оца, где је поред трговине водио и модерну економију.

У српско-турском рату његов пук био је у саставу Треће Армије и он је са својим војницима највише дејствовао у Љуми умирујући Арнауте.

У рату с Бугарима и шумадијска дивизија дошла је у састав Прве Армије. У крвавим борбама с Бугарима Кнежевић се јуначки држао претходећи примером својим војницима. У крвавом окршају славно је пао поред команданта свога пука потпуковника Илије Радивојевића.

Лепо васпитан, високо образован, племенитих осећаја поручник Душан био је и отац и мајка војницима своје чете, с којима је од преласка границе делио не само свако зло и добро но и сваку пару што ју је имао. Када је он имао сви су војници имали. Војници су га обожавали, а његова смрт за њих је био тежак удар.

Мртво тело јунака пренето је у родно му место, убаво Краљево, да вечан сан почива у своме родноме крају, који ће се вазда поносити јуначким напорима поручника Душана Н. Кнежевића. Погребен је у краљевском гробљу уз огромно учешће народа из Краљева и далеке околине.

Породици, којој је Душан био част и понос, једина утеха може бити, што је племенита крв њихова драгог Душана допринела слави и величини Отаџбине,

која ће се вазда с захвалношћу сећати оних на чијим се костима подигла и проширила.

ПОТПОРУЧНИК † МАРКО МИСИРЛИЋ

ВОДНИК IV. ПЕКОБРОЈНОГ ПУКА

Породица је добила извештај, да је у крвавом окршају на Грленским висовима јуначки пао резервни пешадијски потпоручник *Марко Мисирлић*, свршени правник, водник у IV. прекобројном пуку. И ако резервни официр Марко је био одличан водник и неустрашиш ратник, који се својом храброшћу одликовао у многим борбама. О његовим војничким врлинама и делима донећемо опширнији извештај, чим стигну ближи подаци о његовој славној погибији.

Слава свима славно палим!

Црногорци — осветници Сливнице

— Потпоручник † Ђура Бановић —

Поред јунака који су славно пали на бојном пољу од непријатељских зрна многи су на бојном пољу оставили своје кости покошени од другог опаког непријатеља, који коси у свакоме рату, од разних зараза. Колера и тифус прогутали су нам у овоме рату многе драгоцене жртве. Међу њима опака колера покосила је и црногорског потпоручника *Ђуру Бановића*, који је свој племенити живот изгубио 11. јула у Велесу, где је и погребен. Пок. Бановић био је јуначког рода и кољена, па је и сам био јунак коме су се јунаци дивили. Учествовао је у свима борбама црногорско-турским и јунаштвом својим прославио се. Одушевљено је пошао у рат противу Бугара, да помогне Србији и остварењу заветне мисли српске и на томе путу је изгубио живот.

МАРКОВ ПРИЛИП: Нове касарне у Прилипу.

— Потпоручник † Милија Бакић —

На пространим пољанама негдашње Македоније, која је крвљу хиљадама српских ђивова претворена у Нову Србију, нашао је славну смрт и вечан мир и млади школовани потпоручник *Милија Бакић*.

Пок. Бакић је свршио лицеј и вишу војну школу у Цариграду, одакле се у Црну Гору вратио пред сам почетак балканско турског рата, у коме је учествовао као потпоручник и одликовао се у Пољима и Доњим Васојевићима. Дужност према заветној српској мисли одведа га је с осталим бојним друговима на поље Брегалнице, где је пао на бранику части српског имена и српских интереса. Његова смрт тежак је губитак не само за породицу но и за црногорску војску у којој је врло мали број официра његове стручне сиреме. Жртвујући се за Васкрсе Слободе свих од Косова потлачених Срба он је доказао своју велику љубав према Српству, за чије интересе радо и живот даде. — Слава јунаку Бакићу!

Осветници Сливнице

РЕЗЕРВНИ ПЕШАДИЈСКИ ПОРУЧНИК

† Михаило К. Ђорђевић

ВОДНИК У П БАТАЉОНУ XIII. ПУКА П ПОЗИВА

Скромни српски занатлија, бравар из малог и забаченога Доњег Милановца, толико је љубио војску, да није жалио труда но се спремио и оспособио за резервног официра и као такав положио је свој живот за част и величину Отаџбине, која ће цветати све док у редовима својих официра има људе, који сматрају за највећу срећу приложити животе за велику идеју, која је великом делом од сна претворена у јаву.

Тринајести пешадијски пук другог позива имао је јака учешћа у кумановској битци у којој се одлично показао. Испред Куманова код Табановца поручник Михаило био је са својим водом у извидници, имао је борбу с Турцима у којој је тешко рањен у трбух. И ако од ове тешке ране још није био како треба залечен поручник Михаило је похитао у редове бораца међу своје храбре Крајинце чим је загустило са Бугарима. Мучки испад Бугара затекао је Михаила код његове чете, с којом је нападао непријатеља. Другог дана борбе с Бугарима, 18 јула рањен је од Бугара куршумом дум-дум и остао на бојишту. Бугари који су наступили већ из далека су му викали „Предавај се на цара!“ али јунак Михаило не даде се жив у руке, докле је у њему последње искре снаге било. Он дохвати пушку од једног мртвог војника, који је крај њега лежао и пуцао је у Бугаре докле га ови на својим бајонетима нису разнели. Када су наши после неколико сати погонили Бугаре нашли су на положају опљачканог, голог и свог искасапљеног поручника Михаила, који је своју главу како воља одменуо

Слава му!

Из опустошенога Књажевца

— Варваризам бугарске војске —

О зверствима и варваризму бугарске војске, Кутинчевљевој армије било је врло много речи и изнета је маса докумената у јавности целога културнога света, који се

с одвратношћу згрозиле над недељима једне регуларне војске, која по својој бестијалности надмашује варварске најезде Хуна и Авара у далекој прошлости. Приказујући са две слике трагове бугарске културе, како су је они сами насликали у Књажевцу, донећемо опис њихових недела из пера угледног хрватског првака из Далмације д-ра Оскара Тартаље, који у списетској „Слободи“ зверства Бугара у Књажевцу овако описује:

„Слика Књажевца је свакако једна од најбеднијих и најдрљих, коју сам на свом путу по бојном пољу видео. Бугарска војска задржала се у Књажевцу три дана и три ноћи, а кад је чула за пораз бугарских одреда код Св. Николе и Зајечара, онда се и она повукла рушећи и палећи мостове и куће пошто је развалила, однела и опљачкала све приватне станове, банке, дућане, кафане, све.

Чим улазиш у Књажевац видиш оно што у другим местима ниси видео: згариште, Велика војничка пекара и велика војничка касарна изгорела је до темеља. Бугари су ту пекару и касарну употребили три дана, а онда је из захвалности запалише.

У Књажевац се улазило преко жељезничког моста, који је цуг једно 50 метара. Под тим мостом тече река Тимок. Велики жељезнички мост срушен је бомбом или динамитом, те лежи на Тимоку и тиме је отежан улазак у Књажевац. Мост мора да је срушен са 4 бомбе или динамита, те је разваљен у три дела. Да се омогући улазак у Књажевац, војна команда је дала одмах саградити дрвени мост.

Кад су Бугари провалили у Књажевац, нашли су варош пусту и празну, тек једног кафеџију и неколико стараца. Бугарска војска продрла је у варош у 5 сати у јутро 28. јуна. Они јадни бегунци, који су наишли на бугарску војску, били су исте среће као и они у Зајечару, Вратарници и другим местима. 30—40 сељака, ни кривих ни дужних, убијено је на улицама, по кућама и на мостовима, и то хитцем из пушке, кундацима или су убудени сабљом.

Жене и девојчице и ту падосе жртвом. У књажевачком срезу обешчашћено их је преко 80. Особито девојчице осетиле бугарско зверство. Јаднице, налажаху по пољу, путем, где беже главом без обзира, у пратњи драгог брата, мужа, оца које милом или силом острањиваху и убијаху, а њих милујући увераваху, како им се неће ништа догодити, а онда их обешчашћиваху, уживајући у дивљој љубави и боловима оних јадних жена. Затвараху их у собама и онда је по 20—30 њих општило с једном девојчицом. Две су јаднице услед тешких болова умрле, а тако исто и једна старица од 80 година, коју су Бугари обешчастили. То је оно што се зна, а где су оне које таје, јер их је срам да признају.

Књажевчани су већином побегли према Алексинцу. А кад су Бугари оставили варош, покрадоше све коње, краве и кола пуна робе и присилише заробљене српске младиће да кочијаше.

У граду нема ни једне куће, дућана, кафане, банке, из које није све, али све однешено, покрадено, уништено, сатрвено.

Видите хотел, али без кревета, дуванџицу али без дувана, кафану без пива и таџира; дућан без предмета. Гладни сте, хоћете да једете, али немате шта; жедни сте, хоћете да пијете, али Бугари напише сво вино, пиво, минералну воду, а воду опет не смеће да пијете јер се бојите да је окужена бакцилама колера. Људи једу хлеб и пију црну кафу. Сви дућани особито одела, ципела, манифактура, јела, пића — празни су. Све је стрпано у кола и однешено преко границе. У дућанима манифактура налазете стара раздрта бугарска одела, чарапа, кошуља, рубаца, гаћа, овратника, — то Бугари оставише Књажевчанима за успомену.

Дућан у којем су биле намештене књижаре, покућанство, гвожђа и у опште предмети, који Бугарима или нису требали, или се нису могли пренети — запаљени су, а тако исто и приватни станови. У граду има 27 запаље-

них кућа једнокатних и двокатних, али до темеља савијених са земљом, а изгорелих кућа ни броја се не зна.

Бугари су у општини радичевачкој убили председника и два општинска кмета. Војска је у Књажевцу, кроз сва та три дана јела и пила, плачкала, крала до миле воље. То су без разлике чинили војници и официри. Ви у граду не можете наћи једне касе целе. Ко бежећи није собом однео новац, тај при повратку није нашао ни паре.

Официри су предводили војнике. На једном дућану написано је кредом:

„Роба је распродана, по налогу капетана Иванова.“

У једном стану нађосмо ове редове:

„Нека се зна да су овде били бугарски јунаци.“

„Напуштајући лепо град Књажевац, по својој жељи, поздрављамо српске официре с жељом, да буду мање шовинисти и више с словенским духом и солидарношћу. Официри бугарски“.

По кућама, дућанима и кафанама су писали, како су дошли да се освете ради Македоније.

И верујте ми, осветише се грдно. Целу варош бацаше на просјачки штап. У првом српско-турском рату био је Књажевац сав запаљен и претворен у пенео. А ово је други пут да га сналази несрећа.

Свет је миран, хладнокрван и равнодушан. Не плаче, али га боли и тишти, али — трпи“.

Град Књажевац у српско-турском рату 1876 године, под варварством и обести турском, спаљен је до темеља и тако претворен у прах и пенео, да ни једне зграде није било остало читаве. Сва тековина читавих поколења била је уништена, а грађанство остало без крова и без где ичега.

Таква иста судбина постигла је и скоро сва села у срезовима: заглавском, тимочком и сврљичком. Куће и друге зграде биле су попаљене, имовина разнета и уништена.

Тек после 37 година становници града Књажевца, под притиском тешких материјалних непогода, сами — својим неуморним трудом и радом, без ичије па и државне помоћи — успели су били да бар колико толико обнове стари порушени и уништени Књажевац, и да на рушевинама те старе и уништене вароши, створе и подигну опет леп и културан град.

Али сад их снађе друга много већа, много тежа, страшнија и жалоснија несрећа од оне прве из 1876. године.

Та друга несрећа постигла је опет и многа села у околини Књажевца.

На дан 24. јуна ове године бугарска регуларна војска, око 30—40 хиљада ушла је преко Кади Богаса у Књажевац и околину Књажевца где се бавила 3—4 дана, плачкајући и ништећи сву имовину српску, све што је затекла.

Дивљаштво и обест Бугара у граду Књажевцу и околним селима (Новом Кориту, Ошљанима, Малом Извору, Краљевом Селу, Селачкама, Јаковцу, Јелашници, Петруши, Локви, Берчиновцу, Радичевцу, Алдинцу, Редушници, Шарбановцу, Горњем Зуничју, Доњем Зуничју, Жуковцу, Горњој Каменици, Доњој Каменици, Штрцу и Трговишту) не може појмити ни један културан човек а тешко је било поверовати у страшну стварност чак и оном човеку — који је све то гледао.

Оно што је бугарска војска починила у Књажевцу и околним поменутом селима, вичито ће се помињати као споменик бугарског варварства и дивљаштва као најнеумњивији доказ о данима, када су се пукови бугарске војске претворили у разбојничке банде са виртуозношћу којој нема сличне у културном свету.

Књажевац пружа слику савршене пустоши, која се не да описати. Штета износи око 5 милиона динара.

Села: Ново Корито, Ошљане, Петруша (среза тимочког), Локва, Берчиновац, Алдинац, Радичевац, Редушница и Жуковац (среза заглавског) попаљена су и многе

су куће и остале зграде у овим селима изгореле и уништене.

По овим селима опљачкана је сва имовина и стока, те је народ остао без где ичега.

Поред ових попаљених села, опљачкана је и однета сва стока у овим селима: Краљевом Селу, Малом Извору, Селачке, Ошљани, Јаковцу, Јелашници, (среза тимочког) Гор. Зуничју, Доњем Зуничју, Горњој Каменици Доњој Каменици, Штрцу и Трговишту (среза заглавског),

И сва летина — усеви — у атарима ових села, уништена је од пролаза бугарске војске и коморе

У свима овим селима извршено је силовање над преко стотину жена и девојака, међу којима има и девојчица од 10—16 година, а и баба од 80 година. Сва ова насиља утврђена су лекарским прегледом.

Штета по селима цена се преко три милиона динара.

Колико су се Бугари показали варвари може се најбоље оценити по писању органа српских социјалиста „Радничке Новине“. Овај лист, који је кроз цео рат остао доследан својим начелима, грмео против рата и смело заштићивао од претераних напада Бугаре као потпуно непристрасан овако слика њихова недела у Књажевцу:

„Тешко је замислити да оно што је било с Књажевцом може бити у 20 веку. Као да у њега нису упадали људи већ зверови. Све што се могло полупати Бугари су полупали и разбили, што се могло однети — однели су. Штета се цени на три милиона. Приватни станови с намештајем дућани с еспапом, касе, врата и прозори, — све је то уништено и разбијено. Изгледа да је бугарској војсци наређено да у сваком стану направе штету. Бандере су посечене, дрвени мостови запаљени а гвоздени срушени минама. При изласку из вароши, Бугари су попалили неколико кућа чији је положај такав да се види да су хтели целу варош запалити.

Ни раднички стан није могао бити поштеђен. У њему су сви ормани и фијоке разбијени, књиге поценане, испрљане, изгажене и разбацане по поду. То је осетна штета за књажевачке раднике.

Нису се Бугари светили само над мртвим стварима. Све што им није могло избећи они су убијали, децу и бабе силовали.

Може се замислити колика је паника била завладала у становништву због навале Бугара. Скоро цео срез заглавски бегао је. Од Књажевца па у правцу ка Нишу, Соко Бањи и Бољевцу, свуда су поред друмова изгажена жита а кукурузе је појела стока из збег. Сваки је био понео што је могао понети и понешто потерао стоке. Друмови су били закрчени стоком и народом. Сваки је дрхтећи јурио напред. Разлегала се кукњава жена и писак деце. Услед умора многи су бацали оно што им је сметало. Мајке су гледале како им на рукама умиру нејака деца, остављале су их чим издахну па даље бегале. Колика је била паника види се и по томе што је довољно било да неки кажу: Бугари су у Церовици — једном селу на сат даљине од Соко-Бање — па да цео збег па и сами Сокобањци, почну даље бегати за Алексинац.

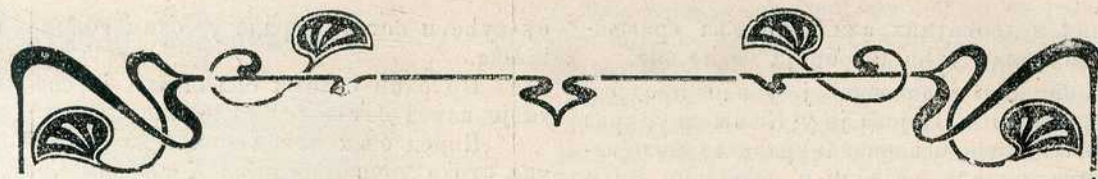
Сад је Књажевац са околином у црно завијен. Јучерањи богаташу данас су спромаси“.

Недељко Милић — жив

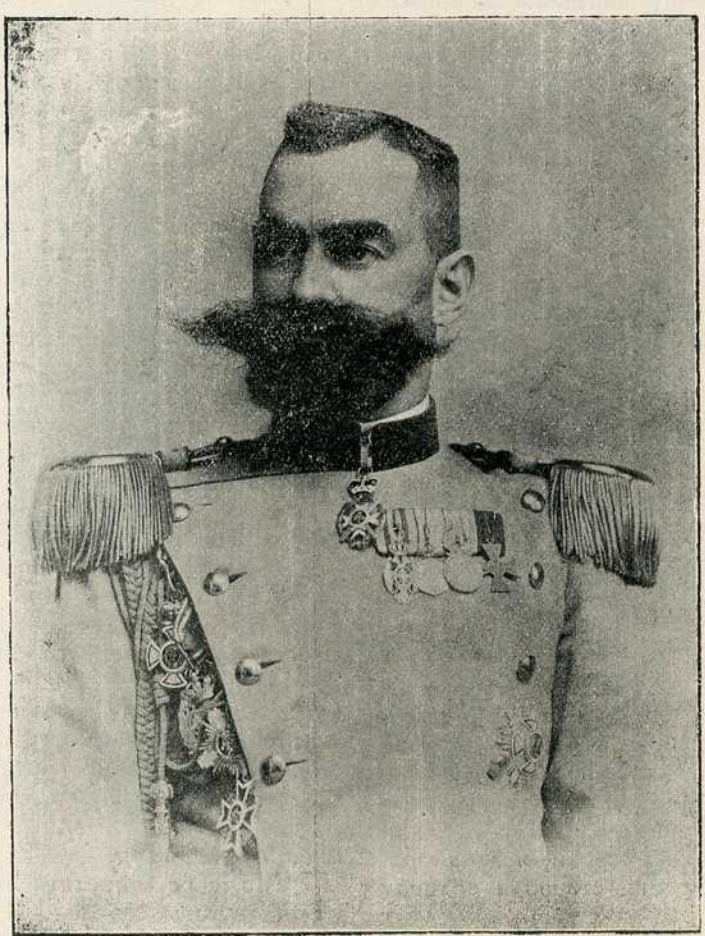
С радошћу бележимо поуздану вест, да је храбри и неустрашимии капетан *Недељко Милић* жив и здрав. На Стрешеру у крвавом окршају капетан Недељко био је обасут прапнелима и гранатама. Око њега је све побијено и рањеници видећи тамо гомилу меса пронели су глас о погибији свога храброга капетана, кога међу тим не бије олово и ако је увек у првом борбеном реду.

УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА

Наше војсковође

ПЕШАДИЈСКИ ПУКОВНИК
Љубомир Милић
КОМАНДАНТ КОМБИНОВАНОГ ОДРЕДА
ПРИ ЗАУЗЕЋУ БЕЛОГРАДЧИКА

Један од најважнијих наших успеха овога рата са Бугарима несумњиво је заузеће Белоградчика. За овај успех има се много благодарити одличном вођењу Љубомира Милића, пешадијског пуковника, који је са својим нарочито комбинованим одредом по прогањању Бугара са нашега земљишта продрио у Бугарску, и после дводневне упорне борбе заузео Белоградчик. Милић је један од одличних наших официра. По свршеној матури у реалци ступио је у Војну Академију, коју је свршио са XIII. класом, По свршеном вишем курсу отишао је у Русију на више војне науке. По повратку из Русије одао се био потпуно трупи, проучавању њене психологије, проучавању војника као индивидуе војника и у маси. Његовим тачним познавањем психологије масе даду се објаснити многи његови успеси и као команданта пука, бригаде и сада овога одреда. Нарочито је тиме објашњив његов успех као команданта IX пука II позива пред Јед. еном. На акцију тога пука, због непријатности које је тај пук имао у ранијим радовима, гледало се доста песимистички. Али је Милић својом гвозденом дисциплином, тактичношћу, хладнокрвношћу, личном храброшћу, одличним познавањем војника у маси успео да при освајању Једрена створи своје пуку врло угледно место. Три пута су његови војници њиме вођени јуришали на утврђење Папаз Теле и најзад су га узели. За показану храброст одликован је у прошлом турском рату златном медаљом за храброст и бугарским крстом за храброст с мачевима.